

Research Article

Comparing the Ideal Wife's Image in Arabic and English Proverbs With a Look at the Family Process and Content Model

Ali Najafi Ivaki^{1*}, Fatemeh Irandoost²

Abstract

The study of proverbs in different languages to access customs, beliefs, and beliefs is a necessity of linguistic studies and language-related issues, and the treasure trove of stories hidden behind them is a legacy that draws the pages of history in an attractive way for the audience. Reflecting on this nameless treasure can be the key to solving social, cultural, and other problems; therefore, the present study, using a descriptive-analytical method and based on library resources, depicts the image of the ideal wife in Arabic and English proverbs. The collection of proverbs in the book *Majma' al-Ummathal* by Abu al-Fadl Ahmad ibn Muhammad Maydani (518 AH), which is considered the most prominent and authoritative dictionary of Arabic proverbs, and the collections of proverbs in the books *The Facts on File Dictionary of Proverbs* by Martin Manser (2007) and *The Oxford Dictionary of Proverbs* by John Simpson and Jennifer Speake (2015), which are considered the most complete collections of proverbs in the English language, constitute the corpus of this study. In order to categorize the data more coherently, the family process and content model was used. The results of the study showed that the category of choosing a spouse has a broader reflection in Arabic proverbs and, despite the existence of some common criteria, the image of an ideal spouse is depicted differently in the proverbs of the two nations. On the other hand, based on the aforementioned model, process criteria have a greater share, indicating that from the perspective of women, actions that lead to the organization of the family system have a higher value than individual and family demographic characteristics.

Keywords: Arabic proverbs, English proverbs, ideal wife, process model and family content

How to Cite: Najafi Ivaki A, Irandoost F., Comparing the Ideal Wife's Image in Arabic and English Proverbs with a Look at the Family Process and Content Model, *Quarterly Journal of Comparative Literature Studies*, 2025;18(72):195-216.

1. Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Kashan University, Kashan, Iran
2. PhD Student, Department of Arabic Language and Literature, Kashan University, Kashan, Iran

هم‌سنجی سیمای همسر آرمانی در مثل‌های عربی و انگلیسی با نگاهی به مدل فرایند و محتوای خانواده

علی نجفی ایوکی^۱، فاطمه ایران‌دوست^۲

چکیده

مطالعه ضرب‌المثل‌ها در زبان‌های مختلف برای دستیابی به آداب و رسوم و عقاید و باورها از ضروریات زبان‌پژوهی و مسائل مربوط به زبان است و گنجینه داستان‌های نهفته در پس آن‌ها، میراثی است که صفحات تاریخ را به گونه‌ای جذاب در برابر مخاطب ترسیم می‌نماید. تأمل در این گنج بی‌نام و نشان می‌تواند گره‌گشای مشکلات اجتماعی، فرهنگی و... باشد؛ از این رو پژوهش حاضر، با روشی توصیفی-تحلیلی و بر اساس منابع کتابخانه‌ای سیمای همسر آرمانی را در مثل‌های عربی و انگلیسی به تصویر می‌کشد. مجموعه مثل‌های کتاب *مجمع‌الأمثال* ابوالفضل احمد بن محمد میدانی (۵۱۸ ه.ق) که به عنوان شاخص‌ترین و معتبرترین فرهنگ امثال عربی دانسته شده و مجموعه مثل‌های کتاب-های *The facts on file dictionary of proverbs* نوشته مارتین منسر (۲۰۰۷) و *The Oxford dictionary of proverbs* نوشته جان سیمپسون و جنیفر اسپیک (۲۰۱۵) که کامل‌ترین مجموعه فرهنگ امثال زبان انگلیسی محسوب می‌شوند، پیکره زبانی این پژوهش را تشکیل می‌دهند. به منظور دسته‌بندی منسجم‌تر داده‌ها از مدل فرایند و محتوای خانواده استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد که مقوله همسرگزینی در ضرب‌المثل‌های عربی بازتاب گسترده‌تری دارد و علی‌رغم وجود برخی معیارهای مشترک، سیمای همسر آرمانی در ضرب‌المثل‌های دو ملت به گونه‌ای متفاوت ترسیم شده است. از سوی دیگر بر اساس مدل یادشده، معیارهای فرایندی سهم بیشتری را به خود اختصاص داده‌اند و این موضوع بیانگر آن است که از دیدگاه زنان، کنش‌هایی که موجب سازماندهی نظام خانواده می‌شوند نسبت به خصوصیات دموگرافیک فردی و خانوادگی از ارزش بالاتری برخوردارند.

۱. دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

۲. دانش‌آموخته دکتری، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

واژگان کلیدی: ضرب‌المثل‌های عربی، ضرب‌المثل‌های انگلیسی، همسر آرمانی، مدل فرایند و محتوای خانواده

مقدمه و بیان مسئله

مظاهر فرهنگ و تمدن و ادبیات هر ملتی، در ضرب‌المثل‌ها متجلی است و در سایه‌سار آن‌ها می‌توان به پیشینه ادبیات و فرهنگ یک جامعه پی برد. ضرب‌المثل‌ها پیشینه‌ای به درازای عمر سخن دارند و حاصل اندوخته‌های تجربی و عقلی بشر در طی روزگار هستند. مثل واژه‌ای عربی است که از مَثَل، یَمْتَلُّ، مَثُولاً اشتقاق یافته و به معنای شبیه بودن چیزی به چیز دیگر است و معادل لاتین آن proverb است. برای واژه مثل در فرهنگ‌های فارسی و عربی و انگلیسی معانی مختلفی چون: ۱- شبیه و مانند ۲- دلیل و برهان ۳- قصه و کلام ۴- داستان‌های تمثیلی ۵- داستان‌های پندآموز و عبرت‌انگیز مطرح شده است (رحیم‌پور، ۱۳۹۵: ۸). در یک تصویرسازی زیبا، می‌توان زبان را در فرهنگ هر قومی به رودی تشبیه کرد که در بستر زمان و مکان جاری است و ضرب‌المثل‌ها سنگ‌های این رودند که پیوسته در حال غلطیدن و گردیدن هستند و هر چه زمان می‌گذرد، زوائد آن‌ها گرفته شده و حقیقتی سخت و صیقل‌یافته از آن‌ها باقی می‌ماند. گویا همه مردم دنیا با وجود این که هیچ‌آشنایی با یکدیگر ندارند و هم‌زبان نیستند با قانونی نانوشته سعی دارند حقایق یکسان را در قالبی به شکل ضرب‌المثل جای داده تا در زمانی مناسب و مشابه به کارگیرند (خطیبی، ۱۳۹۶: ۳).

پژوهش حاضر سعی دارد با کنکاش در ضرب‌المثل‌های عربی و انگلیسی معیارهای رایج و مطلوب در انتخاب همسر آرمانی را از نگاه زنان شرق و غرب مورد بازخوانی قرار دهد. انسان در سراسر زندگی مشغول انتخاب بوده و شایسته است ملاک‌ها و معیارهایی برای گزینش مطلوب در دست داشته باشد؛ چراکه ازدواج و تشکیل خانواده، نیاز طبیعی هر انسانی است که از فطرت او سرچشمه می‌گیرد و به طور مستقیم در ایجاد جامعه سالم و نسل آینده مؤثر است. سنگ بنای اولیه تشکیل خانواده، فرایند همسرگزینی است که چن (۲۰۰۵) آن را شامل ارزیابی و سنجش ویژگی‌های همسر آینده از جوانب گوناگون از جمله موقعیت اقتصادی، اجتماعی، ظاهری، شخصیتی و شغلی و... می‌داند؛ به گونه‌ای که مجموعه این ویژگی‌ها، رفتار انتخاب همسر را شکل می‌دهد (عطار، ۱۳۹۶: ۴). روشن است که برای یک ازدواج موفق باید گام اول را به درستی و با دقت برداشت و این مسئله یکی از مصادیق ضرب‌المثل «خشت اول چون نهد معمار کج، تا ثریا می‌رود دیوار کج» می‌باشد.

با توجه به این که ضرب‌المثل‌ها در جریان زندگی به وجود آمده و برخاسته از تجربه‌های افراد جامعه است؛ می‌توان انعکاس معیارهای مطلوب انتخاب همسر را از دل گفته‌های صیقل‌یافته‌ای که آیندگان را به پیشینیان پیوند داده به نظاره نشست و با استناد به تجربه‌های سینه به سینه نقل شده، تفاوت نگاه دو ملت را در آیین ادبیات شفاهی‌شان به تصویر کشید.

سؤال و فرضیه پژوهش

با توجه به مطالب ارائه‌شده انتظار می‌رود در این مقاله به پرسش‌های زیر پاسخ داده شود؛

- سیمای همسر آرمانی در امثال عربی و انگلیسی به چه صورتی بازنمایی شده است؟
- زنان شرق و غرب در قیاس با یکدیگر چه همگونی‌ها و ناهمگونی‌هایی در ملاک‌های خود برای انتخاب همسر دارند؟

فرض بر آن است با توجه به تفاوت‌های فرهنگی و اقلیمی و... سیمای همسر آرمانی به گونه‌ای متفاوت در ضرب‌المثل‌های دو ملت نمود یافته باشد و همگونی‌ها و ناهمگونی‌های موجود در ملاک‌های همسرگزینی میان زنان شرق و غرب بر اساس مدل فرایند و محتوای خانواده برای مخاطب به روشنی تبیین گردد.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌هایی با محوریت زن در ضرب‌المثل‌ها صورت گرفته است که عمدتاً به بررسی دوسویه و تطبیقی ضرب‌المثل‌ها در دو زبان پرداخته‌اند. اما در خصوص موضوع سیمای همسر آرمانی در ضرب‌المثل‌ها، پیش از این هیچ‌گونه پژوهش مستقلی انجام نپذیرفته است. در ذیل به برخی از برجسته‌ترین پژوهش‌ها اشاره خواهد شد.

از جمله پژوهش‌های انجام گرفته در ایران می‌توان به نتایج پژوهش مسبوق و برزگر (۱۳۹۲) اشاره کرد. پژوهشگران در این جستار با روش تحلیل محتوا به بررسی انتقادی سیمای زن در امثال و حکم فارسی و عربی با استناد به آیات و روایات پرداخته‌اند و بر اساس نتایج این تحقیق، زن در ادبیات کلاسیک فارسی و عربی چهره چندان مثبت و درخور ستایشی نداشته و در میان امثال و حکم نیز هویتی مخدوش و تیره دارد. خزلی و سلیمی (۱۳۹۵) با رویکردی تاریخی و با روش توصیفی-تحلیلی و بر اساس منابع کتابخانه‌ای، به بررسی تطبیقی سیمای زن در ضرب‌المثل‌های کردی و عربی پرداختند. بر اساس یافته‌های پژوهش، زن در ضرب‌المثل‌ها دارای دو بعد مثبت و منفی است و صفات نیک و زشتی به او نسبت داده شده است که هر کدام متأثر از نوع حکومت، شرایط سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و عقاید دینی و مذهبی بوده است. صادقی‌منش و همکاران (۱۳۹۶) به بررسی تطبیقی ضرب‌المثل‌های فارسی و انگلیسی با تمرکز بر موضوع زن در دو کتاب «امثال و حکم» و

«فرهنگ ضرب‌المثل‌های آکسفورد» پرداختند و این بررسی با بهره‌گیری از دیدگاه روان‌شناسی اریک برن و آلفرد آدلر^۱ صورت گرفت و نتایج حاکی از آن بود که درصد آلودگی و اشتباهات بنیادی در ضرب‌المثل‌هایی که در پیوند با موضوع زن هستند در هر دو زبان بسیار بالا است؛ البته بسامد ضرب‌المثل‌های سالم در فرهنگ ضرب‌المثل آکسفورد از ضرب‌المثل‌های فارسی امثال و حکم افزون‌تر است. عزتی و همکاران (۱۳۹۷) به تحلیل و تفسیر جایگاه زن در ضرب‌المثل‌های ترکی بر اساس الگوی فرکلاف^۲ و در چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی پرداختند. جامعه آماری این پژوهش ۱۶۶ ضرب‌المثل ترکی برگرفته از کتاب‌های «ترکی حکمت لی مَثَل لَر» و «برگزیده اصطلاحات و ضرب‌المثل‌های ترکی قشقای» بود. در این تحقیق پژوهشگران به این نتیجه رسیدند که در بیش‌تر موارد، تصویری که از زن ارائه می‌شود، تصویری خنثی و عاری از ارزش‌گذاری است و به ندرت تبعیض و نابرابری جنسیتی در ضرب‌المثل‌ها دیده می‌شود.

پژوهش‌هایی نیز با محوریت موضوع ضرب‌المثل‌ها در خارج از کشور صورت گرفته است؛ بررسی‌های نجم و علی (۲۰۰۶) روی ضرب‌المثل‌های فلسطینی مبین آن بود که امثال بررسی‌شده، تصویر متعددی از زن در زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و تربیتی ارائه می‌دهند و این امر در شکل‌گیری سیمای کلی زن در جامعه فلسطین نقش دارد. الشرفات (۲۰۱۱) در پژوهشی با هدف افشای تصویر زن در ضرب‌المثل‌های عامیانه اردنی با به‌کارگیری روش تحلیل محتوا آن‌ها را بررسی کرد و نشان داد که تصویر منفی زن در این ضرب‌المثل‌ها بیش از تصویر مثبت او است. این مسئله از نگاه تحقیرآمیز نسبت به زن به عنوان دختر، زن مطلقه، بیوه‌زن و پیرزن ناشی می‌شود و تصویر مثبت از زن، تنها محدود به ایفای نقش‌های خاصی مانند مادری است. رانی^۳ و رانیا^۴ (۲۰۲۰) در پژوهشی هویت‌های مختلف مردان و زنان و روابط قدرت به تصویر کشیده شده از طریق این هویت‌ها را در مثل‌های انگلیسی مورد واکاوی قرار دادند. در این بررسی ۳۸ ضرب‌المثل از دو فرهنگ به روش مدل سه‌بعدی فرکلاف تحلیل شد؛ نتایج گویای آن بود که اکثر مثل‌های مربوط به زنان با طعنه‌هایی برای آنان همراه است، در حالی که مثل‌های مربوط به مردان بار مثبتی به همراه دارد.

اگرچه تحقیقات موجود به بازنمایی جایگاه زنان در ضرب‌المثل‌های ملل مختلف پرداخته و نشان داده‌اند موقعیت آنان در طول تاریخ و در دوره‌های مختلف دارای فراز و نشیب فراوانی بوده؛ اما تاکنون هیچ پژوهشی به واکاوی ضرب‌المثل‌ها به منظور تبیین معیارها و ملاک‌های همسرگزینی از نگاه زنان شرق و غرب نپرداخته و آرزوهای آنان را در مسئله همسرگزینی مورد توجه قرار نداده است. با توجه به

1 Eric Byrne and Alfred Adler

2 Fairclough

3 Rani

4 Ranjha

این‌که مقوله ازدواج از جمله مهم‌ترین مسائلی است که هر فرد با آن روبروست و از آن‌جا که اهمیت رویداد ازدواج در توسعه و ایجاد جوامع سالم بر کسی پوشیده نیست، چشم فروستن بر آرزوهای جنس زن در امر همسرگزینی که در بخشی از ادبیات شفاهی سینه به سینه نقل شده و چه بسا در پشت پرده ضرب‌المثلی پنهان مانده، شایسته نیست و همین امر ضرورت انجام چنین پژوهش‌هایی را ایجاب می‌کند.

مبانی نظری پژوهش

مبدأ و تاریخ پیدایش مثل‌ها به درستی معلوم نیست اما به جرأت می‌توان گفت که از روزگار قدیم ضرب‌المثل‌ها وجود داشته‌اند و قدما در گفتار خود به عنوان دلیل و برهان، بسیار از آن‌ها استفاده کرده‌اند. به عنوان مثال در مصر قدیم حدود سه هزار سال قبل از میلاد مسیح، مثل «از قلب خود پیروی کن تا در دوران زندگی چهره‌ات درخشانده باشد» رواج داشته است (بسحاق، ۱۳۸۸: ۱۵ نقل از عظیمی، ۱۳۷۳).

ضرب‌المثل‌ها بخشی از ادبیات عامیانه و برگرفته از رفتار، کردار، گفتار و عادات مردم کوچه و بازار می‌باشند؛ بنابراین آفرینندگان اصلی آن‌ها در هیچ ملتی شناخته شده نیست (دهقان‌باغی، ۱۳۹۲: ۱۷). از جمله ویژگی‌های امثال می‌توان به ایجاز و اختصار و عبرت و پندآموزی اشاره کرد. وجود محتوا و مضامین حکمی در امثال سبب می‌شود تا مردم از آن‌ها به عنوان حجت و دلیل و برهان در انجام یا عدم انجام کاری استفاده کنند (رحیم‌پور، ۱۳۹۵: ۹). یکی دیگر از ویژگی‌های امثال تغییرناپذیری است و بیش‌تر نویسندگان بر این امر اتفاق نظر دارند. منظور از تغییرناپذیری آن است که امثال در حالات مختلفی که استعمال می‌شوند (مفرد یا جمع، مذکر یا مؤنث) تغییری نمی‌کنند؛ چنان‌که زمخشری در این باره می‌گوید: «امثال به همان شکلی که آمده، به کار می‌رود و تو نمی‌توانی چیزی از علائم تأیید را به عنوان مثال در این ضرب‌المثل‌ها "أَطْرَى فَاِنَّكَ نَاعِلَةٌ"، و نه در "رَمْتَنِي بِدَائِهَا وَانْسَلْتَ" اضافه کنی اگر چه برای مضروب مذکر به کار بری و نمی‌توانی اسم مخاطب را عوض کنی مثلاً "عقيل" را به جای "عمرو" در ضرب‌المثل "أَشْنَتَّ عَقِيلٌ إِلَى عَقْلِكَ" و "هَذِهِ تَلَكُ فَهَلْ جَزَيْتَكَ يَا عَمْرُو" قرار دهی» (بسحاق، ۱۳۸۸: ۳۷-۳۶).

مثل‌ها آینه تمام‌نمای زندگی و انعکاس‌دهنده افکار و عقاید و آرای گذشتگان هستند؛ آراء و نظراتی که انتقال سینه به سینه آن‌ها از نسلی به نسل دیگر، نماینده مفاهیمی است که عامه افراد یک ملت به آن معترف و معتقدند و مطالعه و بررسی این گنج‌های رایج بازار کلام به منزله نوشیدن عصاره فکر و عقیده مردم یک ملت است. اهمیت و جایگاه والای امثال حتی در قرآن کریم مورد توجه قرار گرفته است و در چندین آیه به آن اشاره شده است از جمله آیه شریفه (يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضَرْبٌ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ...)

(سوره حج، آیه ۷۳) و آیه مبارکه (وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لِنَاسٍ لِّمَّا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ) (سوره عنکبوت، آیه ۴۳).

نیازهای مردم آفریننده امثال و حکم بوده و خمیرمایه این پدیده ادبی با پند و اندرز عجین شده است. شاید بتوان گفت یکی از مهم‌ترین نیازهای آدمی که در تمامی ادوار با او همراه بوده و هست، مقوله انتخاب همسر و تشکیل خانواده است که به دلیل اهمیت بالای آن در این جستار پژوهشی مورد توجه قرار گرفته است. ژرف‌نگری در نابسامانی‌های اجتماعی شایع در خانواده‌ها، مبین آن است که یکی از علل اصلی نابسامانی‌ها و مشکلات خانوادگی شناخت ناکافی زوجین از معیارهای همسرگزینی بوده و بالطبع این انتخاب بیش از هر انتخاب دیگری تعیین‌کننده نیک‌بختی یا نگون‌بختی افراد است (محمدی، ۱۳۹۷: ۴). بررسی این مسئله به صورت تطبیقی در دوزبان عربی و انگلیسی و در بطن ضرب‌المثل‌ها به عنوان گویاترین منبع شناخت عقاید و دیدگاه‌های بشر در طول تاریخ، به نظر تصویری جدید و متفاوت از پژوهش‌های پیشین ارائه می‌دهد و میان مطالعات جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی و ادبیات، پیوندی بکر و لطیف برقرار می‌نماید. از سوی دیگر اطلاعات سودمندی از شیوه نگرش زنان شرق و غرب و کیفیت معیارهای آن‌ها ارائه خواهد داد.

ازدواج از مهم‌ترین رویدادهای زندگی هر انسانی است و تأثیرات آن به حدی وسیع و غیرقابل انکار است که می‌تواند در تحول شخصیت فرد و یا حتی سرنوشت جامعه نقش مهمی ایفا کند. این مسئله از جمله عوامل زمینه‌ساز آرامش در جان آدمی است و مجموعه‌ای از سطوح مختلف آرامش از جمله، آرامش روانی، جنسی و... در سایه همین امر تأمین می‌شود. در نهایت چنین آرامشی، زمینه رشد و تکامل بشر را مهیا می‌سازد (میر خسرو، ۱۳۹۷: ۴). زندگی سفری دور و دراز است و داشتن همسفری خوب و پسندیده در این مسیر، خستگی و ملال را از تن آدمی می‌زداید. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید (وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) (سوره روم، آیه ۲۱).

آشنایی با برخی از مهم‌ترین موضع‌گیری‌های نظری در خصوص ملاک‌های همسرگزینی در این بخش، خالی از فایده نیست؛ زیرا به این سؤال که «انسان چگونه همسر بالقوه خود را انتخاب می‌کند؟» تا حدی پاسخ می‌دهد؛ جدول زیر به برخی از این مواضع اشاره می‌نماید.

جدول ۱. مهم‌ترین موضع‌گیری‌های نظری در خصوص ملاک‌های همسرگزینی

او بر این باور است که عقاید اشخاص در انتخاب همسر، به نقشه عشق آنان بستگی دارد و نقشه عشق همان پیام‌هایی است که در مغز وجود دارد و مواردی که فرد می‌پسندد یا نمی‌پسندد را شامل می‌شود. پیام‌های مغزی مبین سلیقه اشخاص است؛ فردی از رفتار گرم و دوستانه خوشش می‌آید و دیگری از رفتار خشک و خشن و همیشه افراد برای انتخاب شریک زندگی به دنبال افرادی هستند که با نقشه عشق آنان مطابقت دارند.	جان مانی^۱
از جمله مهم‌ترین و بحث‌برانگیزترین نظریه‌های سنتی در مورد انتخاب همسر نظریه روانکاوانه فروید است که پیش‌بینی‌هایی در مورد نقشی که والدین یک فرد در انتخاب همسر او در سنین بزرگسالی ایفا می‌کنند بیان می‌نماید. فروید مطرح می‌کند که علاقه جنسی ناهشیار اولیه به والدین جنس مخالف باعث می‌شود فرد کسی را برای همسری انتخاب کند که شبیه آن والد باشد.	فروید^۲
وی معتقد است کوشش و تلاش برای سلامت عاطفی و بهبود روابط در همه افراد وجود دارد؛ او بر این باور است که انسان می‌تواند در زندگی مشترک، با توانایی دوست داشتن و مهر ورزیدن سر و سامانی به خودش بدهد. به بیان دیگر منشأ همه چیز در عالم محبت و عشق است و می‌تواند در زندگی مشترک در صورتی که ایده آل باشد بیشترین محبت‌ها را ابراز و دریافت کرد.	اریک فروم^۳

(سوزنده‌پور، ۱۳۹۵: ۴۶-۴۵ نقل از امینبایی ۱۳۸۰ و گیهر^۴ ۲۰۰۰)

نظریه‌پردازان در زمینه خانواده چارچوب‌های نظری گوناگونی ارائه نموده‌اند؛ الگوی فرایند خانواده یکی از الگوهای نظری در گونه‌شناسی خانواده است. به نقل از اسکینر^۵ و همکاران (۲۰۰۰) در الگوی فرایند خانواده، چارچوب مفهومی برای سنجش خانواده بنا بر ۷ بعد کلیدی، انجام وظیفه، ایفای نقش، ارتباط، ابراز عاطفی، درگیر بودن، کنترل، ارزش‌ها و هنجارها ارائه می‌شود و تمرکز بر روی توانمندی و کارایی خانواده است. سامانی (۲۰۰۵) با الهام‌گیری از این الگو و با در نظر گرفتن سه بعد کنش‌های خانوادگی، محتوای خانواده و بافت اجتماعی پیرامون آن، سیستم جامعی را تحت عنوان مدل فرایند و محتوای خانواده^۶ تعریف می‌کند و ملاک‌های انتخاب همسر بر اساس این مدل در دو گروه ملاک‌های فرایندی و ملاک‌های محتوایی قرار می‌گیرد.

1 John money

2 Freud

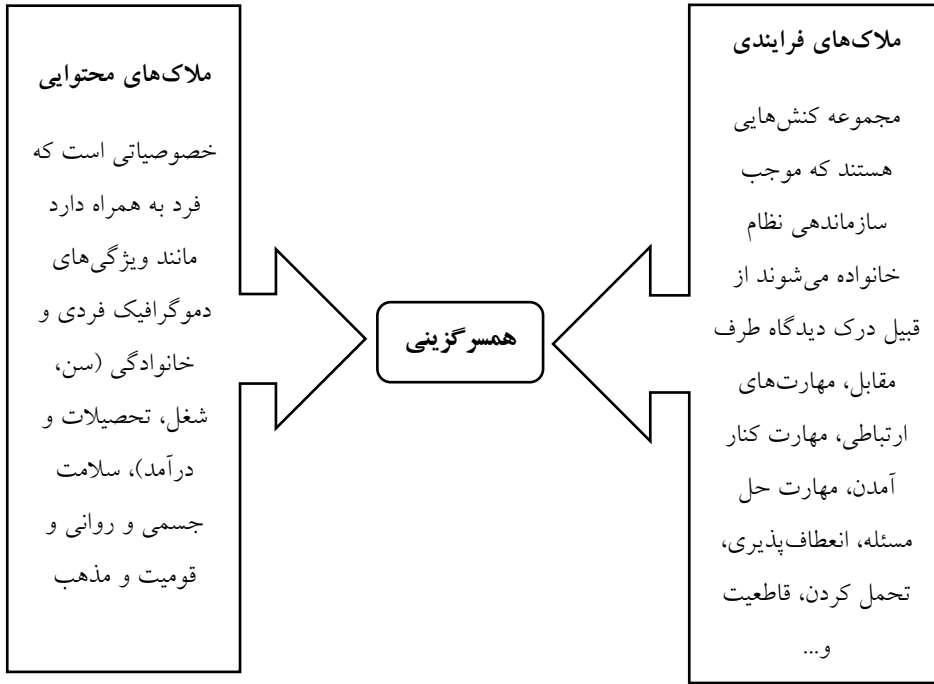
3 Erich Fromm

4 Geher

5 Skinner

6 Family Process and Content Model

شکل ۱. ملاک‌های انتخاب همسر بر اساس مدل فرایند و محتوای خانواده (رفاهی و همکاران، ۱۴:۱۳۸۹ و عطار، ۱۳۹۶: ۴۶-۳۸)

در این مدل ملاک‌های فرایندی شامل مهارت‌هایی می‌شود که افراد را برای انطباق با نیازها و شرایط جدید آماده می‌سازد و منظور از ملاک‌های محتوایی داشته‌ها و پتانسیل‌های موجود از جمله شغل، درآمد، تحصیلات و... است. می‌توان گفت خانواده‌ای که به لحاظ محتوایی و فرایندی از کیفیت مطلوب و مناسبی برخوردار باشد، عملکرد روان‌شناختی و اجتماعی مناسبی خواهد داشت؛ همچنین با استفاده از این مدل می‌توان طی مطالعاتی دیگر به گونه‌شناسی تشخیصی خانواده‌ها هم پرداخت (احمدی، ۱۳۹۵: ۸۲-۸۱).

روش تحقیق

سعی بر آن است در این نوشتار با روشی توصیفی-تحلیلی و بر اساس منابع کتابخانه‌ای سیمای همسر آرمانی در ضرب‌المثل‌های عربی و انگلیسی تبیین شود. همچنین از مدل فرایند و محتوای خانواده به منظور تقسیم‌بندی منسجم‌تر داده‌ها و معیارها استفاده شده است.

بیکره زبانی تحقیق

مجموعه مثل‌های کتاب *مجمع الأمثال* ابوالفضل احمد بن محمد میدانی (۵۱۸ هـ.ق)، که به عنوان شاخص‌ترین و معتبرترین فرهنگ امثال دانسته شده و همچنین مجموعه مثل‌های کتاب‌های *The Oxford dictionary of proverbs* نوشته جان سیمپسون^۲ و جنیفر اسپیک^۳ (۲۰۱۵) که کامل‌ترین مجموعه فرهنگ امثال زبان انگلیسی محسوب می‌شوند، به عنوان بیکره زبانی این پژوهش مورد مطالعه قرار گرفت.

ابزار و شیوه گردآوری داده‌های تحقیق

پژوهشگران در این پژوهش ابتدا به بررسی کامل و جامع منابع پرداخته و ضرب‌المثل‌های مرتبط با موضوع تحقیق را گردآوری نمودند. برای دستیابی به نتایج دقیق‌تر و معتبرتر، روش تمام‌شماری در بررسی منابع به کار گرفته شد؛ در گام بعدی شاخص‌های مطرح در امثال توسط هر دو محقق عنوان-دهی شده و با قرارگیری در بازبینه‌ای محقق ساخته مبتنی بر مدل فرایند و محتوای خانواده، دسته-بندی منسجمی از داده‌ها به دست آمد و به تحلیل تطبیقی ملاک‌ها پرداخته شد. شایان ذکر است که دقت داده‌ها و صلاحیت تحلیل نمونه‌ها توسط دو تن از متخصصان رشته عربی و انگلیسی تأیید شد.

یافته‌های تحقیق

به منظور تبیین بهتر موضوع معیارهای همسرگزینی در ضرب‌المثل‌ها بر اساس نوع به صورت زیر تقسیم‌بندی شده‌اند:

الف) معیارهای مشترک در ضرب‌المثل‌های عربی و انگلیسی

ب) معیارهای مطرح در ضرب‌المثل‌های عربی

ج) معیارهای مطرح در ضرب‌المثل‌های انگلیسی

معیارهای مشترک در ضرب‌المثل‌های عربی و انگلیسی

هم‌شان و هم‌کفو بودن

از جمله ویژگی‌های مطلوب همسر آرمانی که در ضرب‌المثل‌های هر دو زبان مورد توجه قرار گرفته است ویژگی «هم‌شان و هم‌کفو بودن زوجین» است.

1 Martin Manser

2 John Simpson

3 Jennifer Speake

• نمونه‌هایی از ضرب‌المثل‌های عربی

أُمُّ قُعَيْسٍ وَأَبُو قُعَيْسٍ، كِلَاهُمَا يَخْلِطُ خَلْطَ الْحَيْسِ (میدانی، ۱۸۵ق. ج ۱: ۱۹۱؛ الميداني، ۱۸۵ق. الجزء الأول: ۹۷).

ام قعیس و ابو قعیس، هر دو مانند حلوای نان و خرما و کشک با هم آمیخته شده‌اند. گفته شده که ام قعیس و ابو قعیس هر دو شکاک بودند و هر دو از عیوب همدیگر چشم‌پوشی می‌کردند و چون هر دو دارای ویژگی مشترک بودند زندگی برایشان ممکن و لذت‌بخش بود. كِلَاهُمَا وَتَمَرًا (همان، ج ۳: ۳۳۷-۳۳۵؛ نفس المصدر، الجزء الثاني: ۶۵-۶۴). هر دوی آن‌ها و خرما.

این مثل هم اشاره به خواستگاری و ازدواج زن و مردی سخنور دارد و در داستان این مثل آمده است که صدوف برای ازدواج شرط گذاشته بود که تنها با مردی ازدواج می‌کند که پاسخ پرسش‌هایش را بدون هیچ کم و کاستی بدهد و چیزی بر آن نیفزاید؛ زیرا خود سخنوری توانا بود در نتیجه با فردی سخنور به نام حمران آشنا شد و او را پسندید.

• نمونه‌ای از ضرب‌المثل‌های انگلیسی

A deaf husband and a blind wife are always a happy couple (Manser, 2007: 52; Simpson & Speake, 2015: 62).

مرد ناشنوا و زن نابینا زوج خوشبختی هستند. هنگامی که مرد و زن در وضعیت مشابهی باشند، زندگی شاد و سعادت‌مندانه‌ای دارند.

شکم پرست نبودن

• نمونه‌ای از ضرب‌المثل‌های عربی

بِبَطْنِهِ يَعْدُو الدَّكْرُ (میدانی، ۱۸۵ق. ج ۱: ۲۶۵؛ الميداني، ۱۸۵ق. الجزء الأول: ۱۳۹). اسب نر با سیر شدن شکمش می‌دود.

این مثل درباره مردی گفته شده که گرسنه نزد همسرش آمد، زن خود را برای او آراسته بود اما مرد به او بی‌توجهی کرد. وقتی مرد غذا خورد و سیر شد درصدد معاشقه با همسرش برآمد و زن با دیدن چنین وضعیتی برای ابراز نارضایتی‌اش این جمله را بر زبان آورد.

• نمونه‌ای از ضرب‌المثل‌های انگلیسی

The way to a man's heart is through his stomach (Manser, 2007: 477; Simpson & Speake, 2015: 533).

راه نفوذ به قلب مردان از طریق شکمشان است.

محتوا و مضمون این ضرب‌المثل مشابه ضرب‌المثل عربی است و به طور غیرمستقیم به این نکته اشاره دارد که اگر مردان خویش‌داری کنند و شکم‌پرست نباشند، از نظر زنان مطلوب و مورد پسند است.

قطع رابطه با خانواده پدری

این ویژگی اگرچه جنبه مثبت و قابل تحسینی ندارد اما در مثل‌های هر دو زبان به این مقوله اشاره شده است.

• نمونه‌ای از ضرب‌المثل‌های عربی

تَأْتِي لَهْ ذَلِكَ بَنَاتُ الْبُيُوتِ (میدانی، ۱۸ق. ج ۱: ۳۷۰).

صمیم دلم نمی‌گذارد، او را نفرین کنم.

مردی مادری پیر داشت و با زنی ازدواج کرد و زن به او گفت: نه من! نه تو! مگر این که شر این پیرزن را کم کنی و بر این امر بسیار اصرار کرد و در نهایت مرد شبی مادرش را بر دره‌ای که پر از درندگان بود افکند اما مادر او را نفرین نکرد. از داستان این ضرب‌المثل هویدا است که متأسفانه در برخی موارد قطع رابطه با خانواده پدری مطلوب برخی از زنان بوده است.

• نمونه‌ای از ضرب‌المثل‌های انگلیسی

My son is my son till he gets him a wife, but my daughter's my daughter all the days of her life (Manser, 2007 : 194; Simpson & Speake, 2015 : 460).

پسرم تا زمانی که ازدواج نکرده است پسر من است، اما دخترم همیشه دختر من می‌ماند. این ضرب‌المثل به صورت تلویحی بر این مطلب اشاره دارد که قطع ارتباط با خانواده پدری پس از ازدواج امری رایج از سوی مردان است و چه بسا بانوان پس از ازدواج از همسرشان توقع چنین رفتاری را دارند!

پای‌بندی به اعتقادات

• نمونه‌ای از ضرب‌المثل‌های عربی

رُبَّ سَاعٍ لِقَاعِدٍ (میدانی، ۱۸ق. ج ۲: ۱۸۶-۱۸۳؛ الميداني، ۱۸ق. الجزء الأول: ۴۶۱-۴۶۰).

بسا کوشش‌کننده‌ای که برای نشسته می‌دود.

در این مثل به داستان خواستگاری یزید از زن عبدالله به نام أم خالد اشاره شده است. نکته مرتبط با این پژوهش آن است که أم خالد پس از این که عبدالله به اجبار یزید، او را طلاق داد و یزید و چند تن دیگر از او خواستگاری کردند پیشنهاد ازدواج با امام حسن^(ع) را پذیرفت زیرا او را سید جوانان اهل بهشت می‌دانست و امام از نظر اعتقادی در وضعیت مطلوب و مورد پسندی بود.

• نمونه‌ای از ضرب‌المثل‌های انگلیسی

A man without a religion is a horse without a bridle (Manser, 2007: 183).

مرد بی دین مانند اسب بدون افسار است.

روشن است که ویژگی پای‌بندی به اعتقادات در میان انگلیسی‌زبانان هم مورد توجه است.

جدول ۲. بازنمایی معیارهای مشترک در ضرب‌المثل‌های عربی و انگلیسی بر اساس مدل فرایند و محتوای خانواده

معیارهای محتوایی	معیارهای فرایندی
هم‌شان و هم‌رتبه بودن، اعتقادات	شکم‌پرست نبودن، قطع رابطه با خانواده پدری

منبع: یافته‌های پژوهش

معیارهای مطرح در ضرب‌المثل‌های عربی

جوانی

تَجُوعُ الْحُرَّةُ وَلَا تَأْكُلُ بِنَدْيَيْهَا (میدانی، ۱۳۸۴: ۱۸۵-۱۸۴).
الجزء الأول: ۱۸۵-۱۸۴. ج ۱: ۳۴۴-۳۴۲؛ میدانی، ۱۳۸۴: ۵۱۸. الجزء

زن آزاده گرسنگی می‌کشد اما از پستانش ارتزاق نمی‌کند.

جهت روشن شدن مطلب به بخشی از داستان این مثل که مرتبط با موضوع پژوهش است اشاره می‌شود.

روزی یکی از دوستان پدر زبانه دیدارش آمده بود و با دیدن زبانه او را از پدر خواستگاری کرد. مادر زبانه به دخترش گفت: کدام مرد را می‌پسندی؟ میانسالی مهتر، بزرگوار، سخاوتمند، دست و دل باز یا جوانی زیبارو؟ زبانه در پاسخ گفت: جوان زیبارو. مادر گفت: جوان بر سر تو هوو می‌آورد اما پیرمرد مخارج زندگی‌ات را تأمین می‌کند. جوان بر سرت منت می‌گذارد اما پیرمرد بخشنده است و ارجمند. دختر در جواب مادر گفت: دختر جوان، مرد جوان را دوست دارد همانطور که چوپان علفزار سبز و خرم را می‌پسندد و... (همان).

از جمله ملاک‌ها و معیارهای همسرگزینی در این مثل، جوانی است و به صورت ضمنی به ویژگی زیبایی نیز اشاره شده است.

أَشْبَقُ مِنْ حَبِي (همان، ج ۲: ۴۰۶-۴۰۴؛ نفس‌المصدر، الجزء الأول: ۵۸۵-۵۸۴).

شهوانی‌تر از حبی

داستان این مثل هم به زنی کثیرالازدواج اشاره دارد که با وجود فرتوتی‌اش با جوانی موسوم به ابن‌ام‌کلاب ازدواج کرد و پسر میانسالش، مادر را سرزنش کرد و از مروان خواست مادر را نصیحت کند اما

حبی در نزد مروان از عشق آتشینش سخن گفت و به ویژگی جوانی و خوش اندامی ابن‌أم کلاب که به عنوان معیار انتخاب وی بوده اشاره کرد.

فِي الصَّيْفِ صَيَّعَتِ اللَّبْنَ (همان، ج ۳: ۱۵۲-۱۵۱؛ نفس‌المصدر، الجزء الأول: ۷۶۸).
در تابستان شیر را از دست دادی.

دختنوس همسر پیرمردی به نام عمرو بود. هنگامی که از شوهرش خسته و درمانده شد، او را طلاق داد، سپس دختنوس با جوانی زیبارو ازدواج کرد. اما آن‌ها پس از مدتی گرفتار قحطی شدند. به همین خاطر او قاصدی نزد عمرو فرستاد تا شتری شیرده به آن‌ها بدهد اما عمرو در پاسخ قاصد این ضرب-المثل را گفت. دختنوس پس از شنیدن جمله عمرو دستی بر شانه همسر جوانش کشید و گفت: این و شیر آمیخته با آبش، بهتر است!

زیبایی

زیبایی از جمله ویژگی‌هایی است که در شمار زیادی از ضرب‌المثل‌های عربی به عنوان معیار و ملاکی برای همسرگزینی مورد توجه قرار گرفته است.

إِيَّاكَ أَعْنِي وَأَسْمِعِي يَا جَارَهُ (همان، ج ۱: ۱۵۲-۱۵۰؛ نفس‌المصدر، الجزء الأول: ۷۶-۷۵).
منظورم تویی! اما همسایه! بشنو

گویا سهل بن مالک فزاری به عشق دختری دچار می‌شود و برایش شعری می‌سراید تا به طور غیرمستقیم داستان عشقش را برای او بازگو کند و دختر پس از شنیدن شعر، متوجه عشق سهل می‌شود و به او پاسخ منفی می‌دهد اما بعد از دیدن سهل و زیبایی‌اش برای او پیغام می‌فرستد که به خواستگاری ام بیا.

أَصَبُّ مِنَ الْمُتَمَنِّيَةِ (همان، ج ۲: ۴۷۵-۴۷۱؛ نفس‌المصدر، الجزء الأول: ۶۲۸-۶۲۶).
دلداده‌تر از متمنیه

متمنیه زنی است اهل مدینه که گرفتار عشق جوانی نیک منظر از بنی سلیم موسوم به نصر بن حجاج شده بود و نصر در میان هم‌عصرانش زیباروترین فرد بود. عمر بن خطاب از ماجرا آگاه شد و جوانی را که زنان دلداده‌اش بودند به حضور طلبید. وقتی عمر، نصر را دید مبهوت زیبایی‌اش شد و به او گفت: آیا تو همان کسی هستی که زنان زیبارو آرزوی وصال را دارند؟ به خدا قسم زیبایی را از تو می‌گیرم...

در داستان دو ضرب‌المثل «أَسْتُ لِمَ تُعَوِّدِ الْمُجَمَّرَ» (همان، ج ۲: ۲۷۴-۲۷۳؛ نفس‌المصدر، الجزء الأول: ۴۹۹) و «سَمْنٌ كَلْبِكَ يَا كَلْبُ» (همان، ج ۲: ۲۸۰-۲۷۶؛ نفس‌المصدر، الجزء الأول: ۵۰۱-۵۰۳) به طور ضمنی به مسئله زیبایی اشاره شده است. ضرب‌المثل اول درباره ماویه دختر عفر است که پادشاه بود و با هرکس دوست داشت ازدواج می‌کرد، یک روز زیباترین مرد را در حیره خواست

و آنان حاتم را نزد او آوردند. و ضرب المثل دوم درباره حازم بن منذر حَمَانی است که کودکی را پیدا کرد و به فرزندی گرفت و وقتی پسر بچه بزرگ شد، دختر حازم به علت زیبایی او شیفته و دلباخته اش گشت.

انجام به موقع و مناسب وظایف زناشویی

التَّجَرُّدُ لِعَیْرِ النِّكَاحِ مُثَلَّةٌ (همان، ج ۱: ۳۷۹-۳۷۸؛ نفس المصدر، الجزء الأول: ۲۰۵).
برهنه شدن برای غیر آمیزش، مثله است.

خَلَعُ الدَّرْعِ بَیْدَ الزَّوْجِ (همان، ج ۲: ۳۰؛ نفس المصدر، الجزء الأول: ۳۶۸).
درآوردن لباس به دست شوهر است.

داستان این دو مثل و حتی نام شخصیت‌ها یکی است و در باب سفارش به انجام به موقع و مناسب وظایف توسط همسر است.

خَيْرٌ قَلِيلٌ وَفَضْلٌ نَفْسِي (همان، ج ۲: ۳۵-۳۳؛ نفس المصدر، الجزء الأول: ۳۷۱-۳۷۰).
به خاطر سود اندکی خودم را رسوا کردم

این مثل درباره زنی گفته شده که به علت دوری همسرش دست به زنا زد؛ زیرا مرد نیازهایش را برآورده نکرده بود. آنچه از این ضرب المثل‌ها برمی آید آن است که داشتن همسری که وظایف زناشویی را به موقع و به گونه‌ای مناسب انجام دهد مورد پسند و مطلوب زنان عرب بوده است.

جوانمردی

إِحْدَى حَطَيَاتِ لُقْمَانَ (همان، ج ۱: ۱۱۸-۱۱۵؛ نفس المصدر، الجزء الأول: ۵۶-۵۷).
یکی از تیرهای لقمان.

عمروبن تقن همسرش را طلاق داد و لقمان با همسر عمرو ازدواج کرد و آن زن همیشه می گفت: جوانمرد فقط عمرو! و لقمان از این امر آزرده خاطر می شد. شایان ذکر است داستان این مثل بر جوانمردی عمرو دلالت دارد. بنابراین می توان گفت از نگاه زنان عرب، جوانمردی از جمله معیارهای مطلوب همسرگزینی به شمار می رود.

شجاعت و غیرت

تَرَى الْفُثَيَانَ كَالنَّخْلِ وَمَا يَدْرِيكَ مَا الدَّخْلُ (همان، ج ۱: ۳۸۳-۳۸۰؛ نفس المصدر، الجزء الأول: ۲۰۵-۲۰۷).

جوانان را بسان نخل خرما می بینی ولی از عیب درونی شان باخبر نیستی.
این مثل درباره دختری گفته شده که در ابتدا معیار و ملاکش برای ازدواج شأْنِیت و زیبایی بود اما بعدها اتفاقاتی رخ داد که موجب جدایی او از همسرش شد و سپس به عقد فردی سیه چرده، دهان گشاد و آشفته مزاج درآمد؛ چرا که این فرد دارای ویژگی شجاعت و غیرت بود.

سخاوتمندی و بخشندگی

جاوَرِيْنَا وَ اَحْبَرِيْنَا (همان، ج ۱: ۴۵۳؛ نفس المصدر، الجزء الأول: ۲۷۴).

به ما نزدیک شو و ما را بیازمای.

زنی دو خواستگار داشت، یکی بدقیافه و دیگری خوش‌قیافه؛ بنابراین تصمیم گرفت آن دو را امتحان کند و به آن‌ها گفت: حیوانی را ذبح کنند؛ سپس با قیافه مبدل نزد آنان رفت و متوجه شد مرد بدقیافه لذیذترین قسمت حیوان و مرد خوش‌قیافه بدترین قسمت را به او بخشیده است؛ در نهایت وی با مرد بدقیافه به علت سخاوتمندی و بخشندگی اش ازدواج کرد.

خوش اخلاقی، نرم‌خویی و خوش‌طینتی

لَا عِتَابَ عَلَى الْجَنْدَلِ (همان، ج ۳: ۵۱۸-۵۱۶؛ نفس المصدر، الجزء الثاني: ۱۹۳-۱۹۲).

سرزندی بر تخته سنگ بزرگ نیست.

ملکه‌ای در سبأ بود که جماعتی برای خواستگاری‌اش رفتند و ملکه از آنان خواست هر کدام صادقانه و مختصر ویژگی‌های خود را بگویند. در نهایت ملکه بعد از شنیدن صحبت‌ها رو به یکی از آنان کرد و گفت: تو به خاطر نرم‌خویی و خوش‌طینتی نزد من، به مانند گوهر وسط گردن‌بند شدی و با او ازدواج کرد. ملکه جمله **لَا عِتَابَ عَلَى الْجَنْدَلِ** را در پاسخ به فردی به نام مدرک گفت؛ زیرا آن مرد معترف بود پدرش اصل و تباری نیکو داشته و خود مردی کزخو و تندمزاج است و هنگام دفاع از ناموس بزدل نیست و لرزه بر اندامش نمی‌افتد.

جدول ۳. بازنمایی مجموعه معیارهای مطرح در ضرب‌المثل‌های عربی بر اساس مدل فرایند و محتوای خانواده

معیارهای فرایندی	معیارهای محتوایی
انجام به موقع و مناسب وظایف زناشویی، جوانمردی، شجاعت و غیرت، سخاوتمندی و بخشندگی، خوش‌اخلاقی و نرم‌خویی و خوش‌طینتی	جوانی، زیبایی

منبع: یافته‌های پژوهش

معیارهای مطرح در ضرب‌المثل‌های انگلیسی

احترام به همسر و مشورت با او در امور

He that will thrive must first ask his wife (Manser, 2007: 120; Simpson & Speake, 2015: 499).

مردی که خواهان پیشرفت است باید نظر همسرش را بپرسد.

در این مثل به این مسئله اشاره شده که مشورت با همسر و احترام به نظراتش موجب پیشرفت مرد می‌شود و به صورت تلویحی این نکته را یادآور می‌شود که مردی مورد پسند بانوی انگلیسی است که در کارها با او مشورت کند و به عقایدش احترام بگذارد.

محرم اسرار بودن

The husband is always the last to know (Manser, 2007 : 131; Simpson & Speake, 2015 : 261).

شوهر همیشه آخرین نفری است که از چیزی مطلع می‌شود. این ضرب‌المثل به شیوه‌ای کنایه‌آمیز بر این نکته تأکید می‌کند که رابطه زن و شوهر باید به گونه‌ای باشد که بتوانند مسائل و مشکلات را برای یکدیگر مطرح کنند و مرد باید طوری رفتار کند که زن او را به عنوان اولین ملجأ و پناهگاه برای اسرار و رازهایش بدانند.

ظاهرین نبودن

A blind man's wife needs no paint (Manser, 2007 : 30; Simpson & Speake, 2015 : 62).

همسر مرد نابینا نیاز به آرایش ندارد. توجه بیش از پیش به ظواهر از سوی مردان سبب بروز دشواری‌هایی در سبک زندگی زنان شده است؛ این مثل به این مقوله اشاره دارد که چنانچه مردان ظاهرین نباشند بسیاری از مشکلات زنان مرتفع می‌شود.

بلوغ و پختگی

Better be an old man's darling than a young man's slave (Manser, 2007 : 23; Simpson & Speake, 2015 : 47-48).

بهتر است عزیز یک پیرمرد باشید تا برده یک مرد جوان!

The older the wiser (Manser, 2007 : 209).

هر چه پیرتر، عاقل‌تر!

(Manser, 2007 : 317; Simpson & Speake, 2015 : 555).

مردی که در جوانی ازدواج کند، در واقع به دیگران آسیب می‌رساند. مضمون این امثال بر بلوغ و پختگی مردان تأکید دارد که خود از جمله معیارهای مطلوب همسرگزینی به شمار می‌آید.

ثروتمندی

Money makes a man (Manser, 2007 : 190; Simpson & Speake, 2015 : 342).

پول مرد را می‌سازد

در این مثل به ویژگی و معیار ثروتمندی اشاره شده است؛ اما در بخش دیگری آمده است؛

Don't marry for money, but don't marry without money (Manser, 2007 : 62).

برای پول ازدواج نکن، اما بدون پول هم ازدواج نکن!

(Manser, 2007 : 199; Simpson & Never marry for money, but marry where money is Speake, 2015 : 328).

هرگز برای پول ازدواج نکن، اما جایی که پول هست ازدواج کن!

این مثل بر این نکته تأکید می‌کند که معیار و ملاک برای ازدواج صرفاً نباید پول و ثروت باشد اما در عین حال باید جزء معیارها قرار گیرد. بنابراین در فرهنگ غرب، ثروت به عنوان یکی از معیارهای همسرگزینی مورد توجه قرار گرفته است ولی در این باره باید جانب اعتدال را رعایت کرد.

جدول ۴. بازنمایی مجموعه معیارهای مطرح در ضرب‌المثل‌های انگلیسی بر اساس مدل فرایند و محتوای خانواده

معیارهای فرایندی	معیارهای محتوایی
احترام به همسر و مشورت با او در امور، محرم اسرار بودن، ظاهرین نبودن	بلوغ و پختگی، ثروتمندی

منبع: یافته‌های پژوهش

در ضمن پژوهشگران در بررسی‌های خود با ضرب‌المثل‌هایی رو به رو شدند که در آن‌ها ویژگی‌های متعددی و بی‌شماری، به صورت موجز و مختصر برای همسر آرمانی مطرح شده بود. به منظور نظم بهتر محتوا این مثل‌ها در این بخش به طور مجزا بیان می‌شود. نکته قابل ذکر آن است که این قبیل نمونه‌ها فقط در ضرب‌المثل‌های عربی یافت شد.

كُلُّ فِتْنَةٍ بِأَيِّهَا مُعْجَبَةٌ (میدانی، ۱۸۵۱ق. ج ۳: ۲۹۸؛ میدانی، ۱۸۵۱ق. الجزء الثاني: ۳۹-۳۷).

هر دختری، پدر خود را تحسین می‌کند.

داستان این ضرب‌المثل از این قرار است که ۴ دختر در پاسخ این سؤال که «بهترین مرد کیست؟» به ویژگی‌های زیر اشاره می‌کنند و با توجه به داستان این مثل واضح است که هر یک از آن‌ها ویژگی‌هایی را که در پدر خود دیده بیان می‌نمایند.

از دیدگاه آنان بهترین مرد فردی است که خانواده‌دوست، بزرگوار، بزرگ خاندان، دارای اصل و نسبی بزرگ، بخشنده، وفادار، خوش اخلاق، راستگو، پیروز میدان، حل و فصل‌کننده مشکلات، دارای

یار فراوان (محبوب دل‌ها)، شجاع، دارای رفتاری بزرگوارانه، نیرومند و... باشد و ویژگی‌هایی چون ناتوانی، چشم‌تنگی، بی‌وفایی در او نباشد. این مثل با موضع‌گیری فروید در خصوص ملاک‌های همسرگزینی همسو است. وی معتقد بود که علاقه جنسی ناهشیار اولیه به والدین جنس مخالف باعث می‌شود فرد، کسی را برای همسری انتخاب کند که شبیه آن والد باشد.

جدول ۵. توزیع معیارها بر اساس الگوی فرایند محتوای خانواده

معیارهای فرایندی	معیارهای محتوایی
خانواده دوستی، بزرگواری، بخشندگی، وفاداری، خوش اخلاقی، راستگویی، پیروز میدان بودن، حل و فصل‌کننده مشکلات بودن، یار فراوان داشتن، شجاعت، رفتار بزرگوارانه داشتن، بلند نظری، وفاداری	بزرگ خاندان بودن، اصل و نسبی بزرگ داشتن، نیرومندی

منبع: یافته‌های پژوهش

رُوجٌ مِّنْ عُوْدٍ، خَيْرٌ مِّنْ قَعُوْدٍ (همان، ج ۲: ۲۴۳).

شوهری از چوب، بهتر از این است که از سن ازدواج بگذرد.

در داستان این مثل آمده است که روزی دختران ذوالاصبع در مورد ویژگی‌های همسر خوب با همدیگر هم‌کلام شدند و سه دختر در این باره به بیان نظراتشان پرداختند و از نظر آنان فرد مناسب برای ازدواج، ثروتمند، جوان، خوشبو، خوش‌آواز، بخشنده، عالم، سخاوتمند، دارای عزت نفس و با اصل و نسب بود. دختر چهارم معیار و ملاکی برای ازدواج نداشت و جمله «زوج من عود خیر من قعود» را بر زبان آورد و در نهایت این دختر برخلاف خواهرانش ازدواج موفق نداشت. این مثل با موضع‌گیری جان مانی همسو است؛ او بر این باور بود که عقاید اشخاص در انتخاب همسر، به نقشه عشق آنان بستگی دارد و نقشه عشق همان پیام‌هایی است که در مغز وجود دارد و مواردی که فرد می‌پسندد یا نمی‌پسندد را شامل می‌شود.

جدول ۶. توزیع معیارها بر اساس الگوی فرایند محتوای خانواده

معیارهای فرایندی	معیارهای محتوایی
خوشبو بودن، بخشندگی، سخاوتمندی	ثروتمندی، جوانی، خوش‌آواز بودن، عالم بودن، عزت نفس داشتن، اصل و نسب داشتن

منبع: یافته‌های پژوهش

حَقٌّ لِّفَرَسٍ بَعْطُرٍ وَأُنْسٍ (همان، ج ۱: ۵۸۴-۵۸۳؛ نفس المصدر، الجزء الأول: ۳۲۶).

فرس، لایق هم‌نشینی و پیشکش کردن عطر بود.

لَا مَخْبَأَ لِعِطْرٍ بَعْدَ عَرُوسٍ (همان، ج ۳: ۴۸۰-۴۷۹؛ نفس المصدر، الجزء الثاني: ۱۶۸-۱۶۷).

پس از عروس دیگر جایی برای پنهان کردن عطر نیست.

داستان این دو مثل به این صورت است که زنی همسر نمونه‌ای داشته و پس از فوت همسر دوباره ازدواج می‌کند. روزی به همراه همسر دوم از قبرستان عبور می‌کنند و او بر مزار همسر پیشین رفته و با بیان حرف‌هایی به حالت کنایه، به همسر فعلی اش گوشه می‌زند. داستان هر دو مثل مشابه یکدیگر است و تنها نام شخصیت‌های داستان تغییر کرده است. در داستان این امثال ویژگی‌هایی چون خانواده‌دوستی، شجاعت، سخاوت، بخشندگی، بلندهمتی، زیبایی، اصالت نیک، خوشبویی و... برای همسر آرمانی ذکر گردیده است. مواردی که در این امثال ذکر شده مبین موضع‌گیری جان مانی است.

جدول ۷. توزیع معیارها بر اساس الگوی فرایند و محتوای خانواده

معیارهای محتوایی	معیارهای فرایندی
بلندهمتی، زیبایی، اصالت نیک داشتن	خانواده‌دوستی، شجاعت، سخاوتمندی، بخشندگی، خوشبویی

منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری

بررسی سیمای همسر آرمانی در ضرب‌المثل‌های عربی و انگلیسی القاگر این مسأله است که این مقوله در ضرب‌المثل‌های عربی بازتاب گسترده‌تری داشته است و یافتن نمونه‌های بیش‌تر گواه صحت این مدعاست. دیگر این که زنان شرق و غرب در معیارها و ویژگی‌هایی چون کفویت، قطع رابطه با خانواده پدری، اعتقادات، شکم‌پرست نبودن همگون عمل کرده‌اند؛ بر خلاف معیار سن که ضرب‌المثل‌های عربی، تأکید بر سن کم و جوانی و ضرب‌المثل‌های انگلیسی توجه روی بلوغ و پختگی مردان داشته‌اند. جدای از برخی ملاک‌ها و معیارها که ضرب‌المثل‌های هر ملت به طور مجزا و جداگانه مطرح کردند، به نظر می‌رسد همگونی امثال دو ملت در برخی معیارها، نشان از جهانی بودن آن معیارها دارد؛ از سوی دیگر با توجه به این که معیارهای اختصاصی هر ملت بسامد بیش‌تری را به خود اختصاص داده است فرضیه پژوهش مبنی بر بازنمایی متفاوت سیمای همسر آرمانی در دو ملت با توجه به وجود اختلافات فرهنگی، اقلیمی و... اثبات می‌شود و از آن جا که این اختلافات در لایه‌های عمیق ادبیات دو ملت نمود یافته‌اند گویای این مطلب بوده که وجود آن‌ها مسئله‌ای تازه‌ای نیست.

استفاده از مدل فرایند و محتوای خانواده در این پژوهش سکه به منظور دسته‌بندی بهتر و دقیق‌تر معیارهای همسرگزینی بوده - نشان می‌دهد به طور کلی معیارهای فرایندی، سهم بیشتری را به خود اختصاص داده‌اند. این موضوع بیانگر آن است که از دیدگاه زنان، کنش‌هایی

که موجب سازماندهی نظام خانواده می‌شوند نسبت به خصوصیات دموگرافیک فردی و خانوادگی از ارزش بالاتری برخوردارند.

فرجام سخن اینکه پژوهشگران در حین بررسی امثال عربی با نمونه‌هایی روبرو شدند که محتوای آن‌ها در بردارنده مسائل جنسی و روابط زناشویی بود که به علت نزاهت و رعایت مسائل اخلاقی از بیان آن‌ها در این جستار خودداری شد. نکته قابل ملاحظه نبود چنین معیارهایی در ضرب‌المثل‌های انگلیسی است و شاید بتوان گفت تفاوت فرهنگ و اقلیم و... موجب تفاوت در محتوای امثال شده است که البته بررسی چنین فرضیه‌ای نیازمند پژوهش‌های بیش‌تری می‌باشد.

منابع

قرآن کریم

احمدی، زهرا (۱۳۹۵). «پیش‌بینی سلامت روان و عملکرد تحصیلی بر اساس مدل فرایند و محتوای خانواده دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر شیراز». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت.

بسحاق، فاطمه (۱۳۸۸). «امثال و حکم در شعر ابن سنان الخفاجی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه قم. خزلی، مسلم و علی سلیمی (۱۳۹۵). «زن در آینه ضرب‌المثل‌های کردی و عربی». نشریه ادبیات تطبیقی، ۸، (۱۵).

خطیبی، هلنا (۱۳۹۶). «بررسی مقابله‌ای - نمادی ضرب‌المثل‌های فارسی ایتالیایی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی شاهرود.

دهقان‌باغی، آسیه (۱۳۹۲). «فرهنگ سازمانی از منظر ضرب‌المثل‌های فارسی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه علامه طباطبائی.

رحیم‌پور، محمد (۱۳۹۵). «بررسی و تحلیل کنایات و ضرب‌المثل‌های بلوچی سرحد». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه سیستان و بلوچستان.

رفاهی، ژاله و باقر ثنائی ذاکر و عبدالله شفیق‌آبادی و حسن پاشا شریفی (۱۳۸۹). «بررسی مقایسه‌ای ملاک‌های همسرگزینی در زنان و مردان شیرازی در دو موقعیت هنگام ازدواج و اکنون». نشریه پژوهش‌های مشاوره، ۳۳، (۳۲-۷).

سوزنده‌پور، سید رحیم (۱۳۹۵). «رابطه ویژگی‌های شخصیتی با ملاک‌های انتخاب همسر و نگرش و گرایش به ارتباط قبل از ازدواج». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

الشرفات، صالح (۲۰۱۱). «صورة المرأة في الأمثال الشعبية الأردنية». الأكاديمية للدراسات الإجتماعية والإنسانية. العدد ۷. صص ۴۱-۳۴.

صادقی‌منش، علی و مهیار علوی‌مقدم و ابراهیم استاجی (۱۳۹۶). «بررسی هم‌سنج جایگاه زن در ضرب‌المثل‌های امثال و حکم و فرهنگ ضرب‌المثل‌های آکسفورد بر بنیاد دیدگاه‌های روان‌شناختی آلفرد آدلر و اریک برن». دو ماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه. ۵(۱۷). صص ۶۹-۴۷.

عزتی، زهره و مریم دانای طوس و محمدمبین صراحی (۱۳۹۷). «تحلیل گفتمان جایگاه زن در ضرب‌المثل‌های ترکی». دو ماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه. ۶(۱۹). صص ۹۵-۷۱.

عطار، سمیرا (۱۳۹۶). «رابطه معیارهای انتخاب همسر با رضایت زناشویی و کیفیت زندگی در زنان متأهل شهر شیراز». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت.

محمدی، سیده شیوا (۱۳۹۷). «فرایند دگرگونی معیارهای همسر مطلوب و اولویت‌بندی آن‌ها نزد زنان متأهل شهر مشهد». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی دانشگاه فردوسی مشهد.

مسبوق، سید مهدی و مریم برزگر (۱۳۹۲). «بررسی انتقادی سیمای زن در امثال و حکم فارسی و عربی با استناد به آیات و روایات». فصلنامه لسان مبین (پژوهش ادب عربی). ۵(۱۴). صص ۱۱۹-۱۰۲.

المیدانی، أبو‌الفضل أحمد بن محمد بن ابراهیم (۵۱۸). *مجمع الأمثال*. (الجزء الأول). تحقیق محمد محیی‌الدین عبد الحمید. بیروت: دارالمعرفة.

المیدانی، أبو‌الفضل أحمد بن محمد بن ابراهیم (۵۱۸). *مجمع الأمثال*. (الجزء الثاني). تحقیق محمد محیی‌الدین عبد الحمید. بیروت: دارالمعرفة.

میرخسرو، سید سلیمان (۱۳۹۷ ش). «معیارشناسی ازدواج پایدار از دیدگاه قرآن و سنت». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. پردیس آیة الله طالقانی (رحمة الله علیه) قم دانشگاه فرهنگیان.

میدانی، ابو‌الفضل (۵۱۸). *مجمع الأمثال*. (ج. ۱). ترجمه مصطفی تراویده. تبریز: عصر زندگی. ۱۳۹۴ ش.

میدانی، ابو‌الفضل (۵۱۸). *مجمع الأمثال*. (ج. ۲). ترجمه مصطفی تراویده. تبریز: عصر زندگی. ۱۳۹۴ ش.

میدانی، ابو‌الفضل (۵۱۸). *مجمع الأمثال*. (ج. ۳). ترجمه علی خباز بغدادآباد و مصطفی تراویده. تبریز: عصر زندگی. ۱۳۹۴ ش.

میدانی، ابو‌الفضل (۵۱۸). *مجمع الأمثال*. (ج. ۴). ترجمه مصطفی تراویده. تبریز: عصر زندگی. ۱۳۹۴ ش.

نجم، منور عدنان محمد وعزیزة عبدالعزیز علی (۲۰۰۶). «صورة المرأة في الأمثال الشعبية الفلسطينية». دراسة مقدمة للمؤتمر العلمي التاريخ الشفوي الواقع و الطموح.

COPYRIGHTS

© 2025 by the authors. Licensee Islamic Azad University Jiroft Branch. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

ارجاع: نجفی ایوکی علی، ایراندوست فاطمه، هم‌سنجی سیمای همسر آرمانی در مثل‌های عربی و انگلیسی با نگاهی به مدل فرایند و محتوای خانواده، فصلنامه مطالعات ادبیات تطبیقی، دوره ۱۸، شماره ۷۲، زمستان ۱۴۰۳، صفحات ۲۱۶-۱۹۵.